

BOKÁNYI PÉTER

Kálnay Adél: Szindbád ismét elindul

ARGUS — SZÉPHALOM, 1994

Kevés olyan hőse van a magyar irodalomnak, aki annyira önállósíthatatlan volna, mint Szindbád. A Hajósnaak „udvartartása” van: szereplők, helyszínek, szituációk kísérik útját, melyek nélkül megszűnik létezni. Szindbádot szerepeltetve tehát a Szindbád-novellák világát is szerepeltetni kénytelen a hőst felhasználó, Krúdy Gyula örökségét vállaló alkotó (utalhatunk pl. Márai Sándor: *Szindbád hazamegy* című regényére). Kortárs prózánkban is számos jele van annak, hogy Szindbád mintegy metaforája lett alkotójának. (pl. Temesi Ferenc, Bólya Péter írásaiban).

Az alkotó — mondja Eliot — állandóan megadja magát valami olyasminnek, ami értékeesebb nála, alávete magát az értékes hagyománynak. Létezik viszont Eliot szerint a szerzőknek valamiféle „mindent befogadó kamaszkora”, amikor művük még nem annyira a tudatosan vállalt hagyományörzés jegyeit, hanem inkább az egyes elődök erős hatását mutatja.

Úgy hisszük, ez utóbbi jellemzi Kálnay Adél kötetét. Önállósítja Szindbádot mint a múltkeresés szimbólumát, elszakítja környezetétől, alkotójától, de nem szakít Krúdy írásmódjával, műveinek motívumrendszerével.

Krúdy Szindbádjá utazik, Kálnay Adél hősei elutaznak. Útjuknak célja van: a gyermekkorba vezet; a korszakot keresik, amely egyszerre szép és félelmetes, illetve éppen félelmetességében válik szépé. A gyermek félelme még konkrét, tárgyias, létezik tehát konkrét és tárgyias feloldása is: lehet félni völgyet körbe záró hegyektől mint kegyetlen óriásoktól, de hinni is, hogy azok imával megszelídíthetők, barátta tehetők. Kálnay Adél írásai szerint a felnőtté válás tragédiája éppen ebben rejlik: kiszakadva a világba elvész e tárgyias, a szorongás önállósul. Ha pedig a félelem elszabadul, akkor mindent, akár egy egész életet is betölthet.

A gyermekkor Alain-Fournier-nél mesés-nosztalgikus, Csáth Gézánál félelmetes, Nadas Péter tisztának írta le — sokféleképpen megfogható a téma. Kálnay Adél gyermekora félelmetes, félelmisségében szép és tiszta. Kötete tehát nosztalgia a gyermekkor félelmei, illetve az azokat lebíró biztonság után. A biztonság metaforája a szerző számára gyer-

mekkorának helyszíne: a falu, és e metafora kibontása maga a kötet.

A novellák közvetítette falukép — miként a vágyott gyermekkor — a végtetekig idilli, minden részletében, motívumában harmóniát sugall: a völgyet körülzáró hegyek felfognak minden negatív hatást. A falu évszaka a tél („aki hinni akar a varázslatban, az ide télen jöjjön” — mondja az egyik szereplő), a hideg, havas környék otthont sejtető, füstölő kéményei, a hó csendje, nyugalma. Itt éltek a családot felnevelő, összefogó, élet és halál rendjét tökéletesen ismerő (és Kaffka Margit hőseit idéző) nagyapák és nagyanyák, akiknek a falu jelenti az életet, a „falunkívülség” pedig a morális pusztulást.

Aztán az egykor füstölő kémények ledőltek, a nagyapák és nagyanyák a természet törvénye szerint eltávoztak; a gyermekkori bizonyosságok mind kontúrtaalanná váltak, és felszívódtak az időben. A felnőtt pedig, aki elindult innen, bizonyosságai híján otthontalanná válva keresi azt, ami egykor volt. Szindbádként járja végig a múltkeresés stációit, hogy „emlékei után kullogó vendégként” újraépítesse önmagát. Célja a „rohanó idő” elfogása, a múltban remélve azt, amihez lecövekelheti életét. Ilyen életet meghatározó sarkpont lesz aztán a szeretet, illetve a hit, hogy a természet minden teremtményének engedi megtalálni a helyet, ahol otthon, a „helyzen van”.

A szerző tehát, kiszakítva Szindbádot „krúdys” környezetéből, igyekszik a cím kijelölté tárgykört „kálnayssa” tenni. Az eredmény részleges: bár Szindbád pusztán szimbólum, Krúdy jelenléte a kötetben, az alkotói módszerben erősen meghatározó.

Krúdy kedvelt évszaka a tél, a „dunnameleg téli éjszakák”; a tisztaság, a rend iránti vágy fejeződik ki az évszakban. Lehet a hó Krúdynál az emlékezés jelképe — lásd Kálnay Adél *Jelek a múlt időben* című novellája. Krúdy hőseinek legnagyobb diadalja, ha „elveztik az időt” — Kálnay Adél is keresi a pillanatokat, amikor az idő megáll (pl. *Amit megtart az emlékezet* című, egyébként nagyon jól sikerült novellája). Az emlékezés gyakori módja Krúdy műveiben a dialógus, amely monológok egymásutánjává lesz (pl. az *Útitárs* című regény), ahol szerző és hőse összemosisodik: az emlékidézéskor a szerző veszi át a vezérszólamot, és elhallgattatva hőstét immár énfórmában szólal meg. A hősöknek azonos lesz a múltjuk, hiszen a szerző emlékezik az írásokban. Ugyanez a beszédmód ismétlődik Kálnay majd valamennyi írásában; a Kálnay-hősök nem függetlenednek a szerzői élményanyagától, és az ő írói ereje

(még?) nem elég, hogy ellensúlyozza az ebből fakadó egysíkúságot.

Emlékidézésről beszéltünk, holott -érzésről kellene: maradandóvá tenni azt, ami szép (volt), kiemelni az időből; ez Kálnay Adél novelláinak vonzó hozadéka. Nyilvánvaló, hogy ez a kötet a „mindent befogadó kamaszkort” hordozza magában, de egyszerűsége és későbbi, önálló, egyéni hangú felnőtt-kort is.

A kötet központi novellája az *Álmok és félelmek*; itt történik meg a környező írások gondolati alapját adó problémakör kijelölése, a szerző pedig itt tud leginkább kitörni az önmaga felállította — és a címben deklarált — korlátok közül. Úgy hisszük, hogy ez a „kiütkeresés”, amit a novella tükröz, tudatos; a szerző maga is érzi írói világának lezártságát. E novella beszédmódjának kontrasztja a többivel olyannyira éles, hogy eleve kiemeli a kötet hagyományos epikus formához illeszkedő darabjai közül. Filmnovellaszerű felcsapása és zárása egy, a *Szabad ötletek jegyzékét* idéző pszichológiai vizsgálatot keretez, leásandó a tudat mélyén lappangó, életet sújtó félelmekig, álmokig.

„Az álmokban megszűnnek a korlátok. Minden áthidalható. A valóság tele van akadályokkal” — mondja a szerző, és ennek a korlátatlanságnak kifejezője a novella formája. Álmok, emlékek csapongnak kaotikus összevisszaságban, különösen súlyossá téve az ébrenlét „tisztá” gondolatait; a környező írások hőseinek múltkeresése magyarázatot kap: a cél az érzések megfogalmazása, megtalálni az örökkévalót a múlt időben.

Az e novella idézte álmok és emlékek leírása olyannyira részletes és pontos, hogy helyenként szinte fölöslegessé teszi a kötet egyes későbbi darabjait. Az *Álmok és félelmek* eredendő célja a problémafelvetés, ebből fakad, hogy résztörténetei az egészen belül önálló írásokká nőnek (pl. az *Eliramlik minden, mi jó és rossz* című novella).

Miként a fentiekben már utaltunk rá, a szerző egy kissé bőbeszédű. Oka nyilvánvaló: szeretné érzéseit minél pontosabban, több szempont szerint megfogalmazni; ez az igyekezete helyenként önismétléshez vezet. Az érzéseket értelmezni is kívánja, nyelvezete ezért közelít az esszéisztikussághoz. Sajnos, az esszéisztikus stílust keveri a köznyelvvél, így némely súlyosnak szánt, a kötet egészét (és gondolkodása egészét) meghatározó mondatai elsikkadnak, súlytalanná, sőt helyenként közhelyessé válnak. („A biztosba könnyebb beletörődni, mint a bizonytalant elviselni.” „De nem vagyunk-e magányosok mindannyian?”)

Ugyanakkor dicsérendő az író atmoszférate-

remtő képessége, a sejtelmes-félelmes-szép hangulat felkeltése; ha nem hajtja (túl) a „szépen fogalmazni” kényszere.

Nem férhet kétség a kötetének tudatos kompozíciójához sem, bár úgy érezzük, hogy néhány novella kimaradhatott volna a válogatásból. Nem mintha esztétikai hiányaik volnának, csak éppen az erősen összecsengő írások némiképp gyengítik egymást.

Soroltuk ugyan kifogásainkat, mégis hisszük: igazi íróként ígér Kálnay Adél első kötete. Ha leszakadna az elődökhöz kötő köldökzsinór, tehetségéből bizonyára az egyéni, az egyszeri elemek nőnének tovább.